

Синюченко Майя Іванівна к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Державний вищий навчальний заклад «Української академії банківської справи» НБУ м. Суми

Фундаментальні суперечності монетаризму.

УДК 330.101.541

Анотація. У статті висвітлюються проблеми суперечності фундаментальних положень монетаризму, які на нашу думку є причиною проблем реалізації монетариської моделі державного регулювання економікою.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки передбачає створення грошово-кредитної системи, що відповідає потребам розвитку ринку, забезпечує ефективність виробництва та включення національної економіки в міжнародний поділ праці. З іншого боку, в даних умовах особливого значення набувають важелі непрямого впливу держави на економіку, серед яких методи монетарної політики посідають провідне місце. Грошово-кредитна політика держави набирає нових форм та якості, і одним з пріоритетних завдань ринкових реформ стає формування ефективної системи грошово-кредитного регулювання, що дає можливість прискорити вирішення проблем фінансової стабільності, стимулювання інвестиційної активності, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, забезпечення економічного зростання, покращення рівня життя населення.

Теоретичну основу дослідження ролі грошового обігу становлять праці класиків світової економічної думки: А.Маршалла, М.Фрідмена, А.Шварц, та інших. Проблеми грошового обігу та можливостей використання його інструментів у державному регулюванні економікою стали особливо актуальними для вітчизняної економічної науки з початку 90-х років і по сьогодні. Ці питання досліджуються в роботах В.Бурлачкова, А.Гальчинського, В.Гейця, А.Гриценко, М.Головіна, Б. Кваснюка, Т. Ковальчука, І.Лукінова, І.Лютого, О.Мельника, В.Найдьонова,

М.Павловського, Б.Панасюка, М.Савлука, В.Стельмаха, А.Чухно, В.Ющенко та інших. Аналогічні проблеми та окремі її аспекти знаходяться в центрі уваги російських вчених, зокрема В.Андропова, С.Глазєва, Б.Гранвілла, А.Ілларіонова, Л.Красавіної, О.Лушина, Н.Райської, Я.Сергієнко та інших.

Невирішені раніше проблеми. До недавнього часу у вітчизняній економічній науці грошово-кредитній політиці надавалась другорядна роль, проте із року в рік із застосуванням ринкових механізмів регулювання економіки її ролі приділяється все більше уваги. Це спричинило активне вивчення західних концепцій використання грошово-кредитної політики, та їх адаптацій до економічних процесів в Україні. Основою для сучасної моделі монетарної політики України стала теорія монетаризму. Але її використання не забезпечує стабільності грошової системи та економічного зростання. Причини таких наслідків необхідно шукати не лише у не зрілості ринку України, але й суперечності теоретичної моделі на яку спирається вітчизняна монетарна політика, адже, необхідною умовою ефективного використання монетарних інструментів є вірно визначені фундаментальні положення з приводу ролі грошей в економіці та міри впливу держави на формування самої грошової пропозиції. Теорія монетаризму має суперечливі погляди з даних проблем, хоча залишається безперечним авторитетом у сучасній економічній науці.

Мета статті. Дослідження монетаристської теорії, виявлення фундаментальних положень, які спричиняють проблеми у реалізації монетаристської моделі грошово-кредитної політики.

Основний матеріал. Теорію грошей, відповідно до якої й проводиться в державі грошово-кредитна політика, умовно можна об'єднати навколо двох провідних напрямків: абстрактної теорії грошей та прикладної теорії грошей.

Прихильники абстрактної теорії грошей прагнули знайти вичерпну відповідь на питання, що пов'язані з виявленням суті і внутрішньої природи та форми грошей.

Прихильники прикладної теорії грошей досліджували механізми впливу грошового фактора на економіку, та використання цих механізмів державою у її економічній та грошово-кредитній політиці [1]. До прогматичних теорій грошей відноситься монетариська теорія грошей, що домінує в економічній науці сьогодні.

Монетариська теорія грошей полягає в наступному: у довгостроковому плані гроші повністю нейтральні: ефект грошових імпульсів позначається тільки на динаміці загального рівня цін і не впливає на обсяги виробництва, інвестицій, зайнятості, та інше. Протягом більш коротких проміжків часу (в межах одного економічного циклу) зміна темпів зростання грошової маси може вплинути на стан виробництва, зайнятості, але ефект цей буде короткостроковий: через певний час темпи зростання реальних показників виробництва повернуться до попереднього рівня. Таким чином, заперечується кейнсіанська ідея можливості постійно підтримувати високі темпи економічного зростання з допомогою дозованих порцій інфляції.

Згідно з неокласичною теорією, до якої відносять і монетаризм, реальний обсяг виробництва визначають наявні на даний момент в економіці фактори виробництва (задана величина). Зміна номінального ВВП обумовлена зміною цін. Рівень цін пропорційний кількості грошей в обігу. Приріст грошової маси визначає темп інфляції. Причинно-наслідковий зв'язок між пропозицією грошей і номінальним ВВП здійснюється не через процентну ставку, а безпосередньо. Тим самим відомі як би «вхідні-вихідні» впливи пропозиції грошей на номінальний ВВП, сам же механізм впливу грошей прихований.

М. Фрідмен спробував пояснити цей механізм ввівши проміжну категорію - «портфель активів», тобто сукупність всіх ресурсів, якими володіє індивідуум. Він відзначає, що кожна людина, звикає до визначеної структури своїх активів: співвідношенню готівки і інших видів активів. При збільшенні грошової пропозиції звичне співвідношення міняється, і щоб відновити його,

люди починають пред'являти попит на реальні і фінансові активи. Сукупний попит зростає, і це приводить до зростання ВВП.

Виходячи з цього; М. Фрідмен висунув «грошове правило» збалансованої довгострокової монетарної політики, а саме: держава повинна підтримувати обґрунтований постійний приріст грошової маси в обігу. Монетарне правило М. Фрідмена контроль збільшення грошової маси в обігу - в межах 3-5% в рік. Саме такий приріст грошової маси викликає ділову активність в економіці. У разі неконтрольованого збільшення грошової пропозиції понад 3-5% у рік відбуватиметься розкручування інфляції, а якщо темп вливань в економіку буде нижче 3-5% річних, то темп приросту ВВП падатиме.

Грошове правило М. Фрідмена лягло в основу грошово-кредитної політики у США і Великобританії (рейганоміка і тетчеризм) з кінця 70-х рр. Так звана політика таргетування, тобто щорічного введення певних обмежень на збільшення грошової маси в обігу, привела до видимих результатів: на тлі скорочення рівня інфляції з 10% до 5% в рік, було досягнуто темп зростання ВВП на рівні 3-5% в рік. Хоча використання цих правил у 90-ті роки у країнах Східної Європи, у тому числі і в Україні, вже не дало очікуваних результатів.

Теорія класичного монетаризму містить ряд суперечностей щодо сутності грошей та їх ролі в макроекономічних процесах. Саме ці внутрішні суперечності самої теорії і породжують проблеми ефективності монетариської моделі державного регулювання економікою. До цих суперечностей відноситься:

- по-перше, вони стверджують, що в довгостроковому періоді збільшення грошей приводить до збільшення номінального ВВП, при цьому реальні показники продукту, зайнятості не змінюються, але разом з тим вони декларують, що “гроші мають значення”, іншими словами, зміни в

грошовій сфері спричиняють вирішальний вплив на загальну господарську кон'юнктуру;

- по-друге, головний ідеолог монетаризму М.Фрідмен запевняє, що центральні банки контролюють грошову пропозицію, тобто грошова пропозиція екзогенна. Дослідження, зроблені ним у співавторстві з А.Шварц і викладені в книзі “Монетарна історія Сполучених Штатів 1867-1960,” виявляють залежність, що темпи змін грошової пропозиції змінюються згідно зі зміною загальної економічної кон'юнктури, і зміна в грошовій пропозиції передуює відповідній зміні кон'юнктури. Констатуючи зменшення грошової маси в 1873-1879, 1894-1898, 1907-1908, 1920-1921, 1929-1933, 1937-1938 рр., саме в періоди криз та депресії, причини таких змін завжди вбачають у помилковій політиці емісійних інститутів (ФРС), що досить сумнівно. Швидше навпаки: зміна господарської кон'юнктури спричиняє зміну в грошовій пропозиції, тобто попит на гроші впливає на пропозицію грошей, а це означає, що пропозиція грошей хоч деякою мірою повинна мати ендогенний характер. Вирішення цих суперечностей стає однією із центральних проблем більш пізнього монетаризму.

В цілому, дія грошей на економічне зростання – одна з центральних теоретичних проблем, що базується у визнанні їх нейтральності, або ненейтральності. Втім, заперечуючи активну роль грошей, навіть родоначальник монетаризму Дж. Енджелл у відомій роботі «Поведінка грошей» визнавав неможливість пояснити в межах своєї концепції природу первинних стимулів, що забезпечують зростання національного доходу на самому початку фази піднесення [2. С. 65].

Очевидній логіці суперечить монетаристське переконання, на яке свого часу чітко вказав представник «нової класичної школи» Р. Лукас: «Якщо будь-хто, хто підтримує ідею про нейтральність грошей як основоположну, як може він одночасно підтримувати думку, згідно якій нестабільність кількості грошей є основним джерелом нестабільності реальних показників?» [3 Р. 561]. При цьому головний висновок Р. Лукаса полягав у необхідності

врахування очікуваних і неочікуваних для господарюючих суб'єктів змін в грошовій пропозиції. Перші, на його думку, приводять до зростання цін і не впливають на реальні показники. Другі ж діють на фактичну величину безробіття і обсяги виробництва.

При дослідженні даної проблеми на сутнісному рівні слід виходити з того, що обсяги національного виробництва можуть збільшуватися двома способами: 1) шляхом усунення рецесивного розриву між сукупним попитом і потенційним ВВП; 2) і за рахунок зростання потенційного ВВП як індикатора приросту виробничого потенціалу країни.

Розкриваючи суть першого способу, слід зазначити, що саме сукупний попит в переважній більшості економічних доктрин виступає як кінцева ланка монетарного трансмісійного механізму і утілюється з деякою еластичністю, в зростанні реального ВВП і цін. При цьому початковою ланкою монетарної трансмісії є зміни у пропозиції грошей. Проте, не пропозиція грошей сама по собі, а дохід, на який претендують економічні агенти є джерелом збільшення сукупного попиту, засобом реалізації якого виступають гроші. Тим самим, збалансовані зміни в пропозиції грошей, впливаючи на ділову активність в економіці, здатні збільшувати обсяги виробництва за рахунок підтягування сукупного попиту до рівня потенційного ВВП. В даному випадку, зростання показника ВВП буде результатом стабілізаційної політики держави.

Проте монетарна політика здатна також впливати і на довгострокові зміни в динаміці потенційного ВВП. Нагадаємо, що прихильники монетаризму сповідують концепцію нейтральності грошей в довгостроковому періоді через допущення про компенсацію інфляцією кількісних змін в грошовій пропозиції. Основною причиною непереконливості довгострокового аспекту концепції монетаризму є обмеження її апологетами ролі інвестицій лише як компоненту сукупного попиту. Проте зростання інвестицій – крім усього іншого, це накопичення капіталу в галузях, які виробляють інвестиційні товари. При цьому, якщо приріст

сукупного попиту залежить від валових інвестицій, то збільшення капіталу – від величини чистих інвестицій. А співвідношення між цими компонентами інвестицій, у свою чергу безпосередньо визначає здатність економіки нарощувати виробничий потенціал.

Разом з тим не варто забувати, що ще в 80-х роках ХХ століття погляди багатьох авторитетів монетариського напрямку були скореговані. Зокрема А. Мелзер, висловлюючись за перегляд одного з фундаментальних положень монетаризму – тези про відсутність впливу монетарної політики на реальний випуск, говорив: «Вибір грошової політики визначає типи ризиків і очікувань, що переживаються суспільством, а очікування впливають на розмір запасу капіталу. Отже, припущення про те, що випуск або споживання незалежні від вибраної грошової політики (грошового стандарту), повинне бути пом'якшене» [4 Р. 203].

Сучасні ідеї монетаристів свідчать про істотну зміну уявлень про окремі аспекти монетарної політики і певною мірою є викликом панівній монетариській ортодоксії. Суть цих змін у тому, що ідеї нових монетаристів базуються на інституціональному аналізі. Їхні думки дещо ближчі до сучасної інституціональної теорії, для якої інститути та їхня поведінка мають для економічного аналізу не менш важливе значення, ніж функціональні зв'язки. На думку нових монетаристів, нездатність зрозуміти ключові аспекти фінансових інститутів та їх зміни — головна причина останніх невдач макроекономічної політики. Це перш за все рецесії 1991 р. у США і жорсткі кризи у Східній Азії. Серед представників таких нових ідей Дж. Стігліц, Б. Грінуолд, Б. Ейгенгрін, Л. Саммерс, Дж. Тобін та ін.

Представники нового монетаризму на противагу теоретикам ортодоксальної теорії підкреслюють, що особливе значення для функціонування ринкової системи мають процеси кредитування, а не просто грошові трансакції, і грошова маса, що їх обслуговує. Якщо виходити з традиційного підходу монетаристської теорії, який ґрунтується на трансакційному попиті на гроші, то, на думку нових монетаристів, ми не

отримуємо відповіді на питання, чому гроші важливі. Згідно з моделлю монетаристської економічної теорії, щоб контролювати економіку, достатньо контролювати пропозицію грошей, оскільки немовби є стійке й просте співвідношення між їх пропозицією та зростанням ВВП (за умови, що попит на гроші стійкий і швидкість обігу незмінна) [5. С. 808]. Тому головний об'єкт регулювання, відповідно до ортодоксальної теорії, — це обсяг грошової маси в обігу. Його зміна за допомогою операцій на відкритому ринку — шляхом купівлі й продажу казначейських векселів, а також завдяки зміні відсоткових ставок щодо цих цінних паперів — буде впливати на величину відсоткових ставок за банківськими кредитами, що й визначає рівень попиту на кредити, обсяг кредитування і, відповідно, масштаби інвестування в економіку країни [6. С 282—283]. Більшість європейських країн у цій політиці дотримується так званого правила Тейлора, яке рекомендує підвищувати відсоткову ставку на 1,5 % за зростання інфляції на 1 % та знижувати її на 0,5% за скорочення реального ВВП на 1%.

Як і більшість економістів, нові монетаристи високо оцінюють роль та значення монетарної політики як інструментарію державного макроекономічного регулювання економіки. Порівняно з прямими бюджетними витратами, тобто бюджетним регулюванням, її перевага в тому, що це менший, на їхню думку "інформаційний гніт" для уряду. Для алокації додаткових ресурсів, які з'являються внаслідок недовикористання їх в економіці, в економічне життя включаються ринкові механізми: банки, їхні стимули, інформаційні ресурси. А, як відомо, у банківських кредитів значно більший мультиплікатор, тобто коефіцієнт впливу на подальше збільшення (або зменшення) показників економічного зростання. У цих положеннях з ортодоксальною теорією монетаризму розбіжностей, по суті, немає. Розбіжності спостерігаються щодо механізму впливу монетарної політики на економіку.

Для нових монетаристів головний інструмент монетарної політики є операції на відкритому ринку для збільшення або скорочення кількості грошей в

обігу, що має вплинути на стан банківських резервів і банківські відсоткові ставки.

У цілому, не заперечуючи інших інструментів монетарної політики, таких як зміна резервних вимог, а також стандарти достатності капіталу, нові монетаристи вказують на неоднаковий їхній вплив на грошову пропозицію, з одного боку, і на пропозицію кредитів, поведінку банків — з іншого. Саме тому між відсотками за кредитами і процентами за казначейськими векселями може виникнути розрив. Із позицій традиційної монетаристської теорії вплив монетарної політики на сукупний попит здійснюється через вплив на інвестиції, що стимулюються зміною відсоткових ставок за кредитами, який відображається у змінах відсоткових ставок на державні цінні папери. Нові монетаристи вказують і на інший аспект впливу. Монетарна політика впливає і на пропозицію кредитних фондів, і, поряд з раціонуванням кредитування, саме цей ефект, а не зміна облікової ставки має істинне значення.

Отже, для нових монетаристів основний канал активізації економіки — кредитно-грошовий. Зростання грошової маси в економічних агентів формує додатковий споживчий попит агента, якщо той виступає в ролі домашнього господарства, або попит на обіговий капітал (інвестиційні товари), якщо він є виробником, що викличе зростання сукупного попиту на товари і підвищення цін на них. Так само — тільки з "протилежним знаком" — можна описати модель цього каналу і для випадку, коли результатом дії монетарної влади стає зниження грошової маси, що викликає зростання ставки відсотку. Зазначимо, що в обох випадках припускається відсутність значних лагів при переданні впливів.

Висновки. Аналізуючи, порівнюючи та узагальнюючи методологічні підходи, точки зору, позиції учених монетаризму на різних етапах його розвитку, приходимо до наступних висновків щодо їх поглядів на особливості грошового обігу, ролі грошей в економічних процесах,

можливості використання інструментів монетарної політики у державному втручанні в економіку, а саме:

- не існує єдиної точки зору, а фактично вона є протилежною, щодо характеру впливу монетарних чинників на реальні макроекономічні показники в короткому та довгостроковому періоді; у довгостроковому періоді збільшення грошей приводить до збільшення номінального ВВП, при цьому реальні показники продукту, зайнятості не змінюються, але разом з тим вони декларують, що “гроші мають значення”, іншими словами, зміни в грошовій сфері спричиняють вирішальний вплив на загальну господарську кон’юнктуру;
- головний ідеолог монетаризму М.Фрідмен запевняє, що центральні банки контролюють грошову пропозицію, тобто грошова пропозиція екзогенна. Дослідження, зроблені ним у співавторстві з А.Шварц і викладені в книзі “Монетарна історія Сполучених Штатів 1867-1960,” виявляють залежність, що темпи змін грошової пропозиції змінюються згідно зі зміною загальної економічної кон’юнктури, і зміна в грошовій пропозиції передують відповідній зміні кон’юнктури. Констатуючи зменшення грошової маси в 1873-1879, 1894-1898, 1907-1908, 1920-1921, 1929-1933, 1937-1938 рр., саме в періоди криз та депресії, причини таких змін завжди вбачають у помилковій політиці емісійних інститутів (ФРС), що досить сумнівно. Швидше навпаки: зміна господарської кон’юнктури спричиняє зміну в грошовій пропозиції, тобто попит на гроші впливає на пропозицію грошей, а це означає, що пропозиція грошей хоч деякою мірою повинна мати ендогенний характер. Вище описані теоретичні положення містять у собі суперечності. Саме ці внутрішні суперечності самої теорії і породжують проблеми ефективності монетариської моделі державного регулювання економікою;

- сучасні теоретичні моделі монетаристської грошово-кредитної політики фактично є синтезом кейнсіанства і монетаризму, в якому враховані раціональні положення кожної з теорій. У довгостроковому періоді в грошово-кредитній політиці сьогодні переважає монетаристський підхід. Разом з тим держава не відмовляється в короткостроковому періоді від дії безпосередньо на процентну ставку в цілях швидкого економічного маневрування;
- у монетаристській концепції головним об'єктом макрорегулювання у монетарній сфері виступає обсяг грошової маси, а головне значення має проведення недискреційної монетарної політики.

Список літератури.

1. Демківський А.В. Гроші та кредит. – Текст. - К.: Дакор.,К.: Вира-Р., 2003. – 528с.
2. Бурлачков В. К. Денежная теория и динамичная экономика: выводы для России. – Текст. - М.: Эдиториал УРСС, 2003. – 352 с.
3. Lucas R. Tobin and Monetarism: A Review Article // Journal of Economic Literature. – 1981. – Vol. XIX., p. 561.
4. Melzer A. Monetary Reform in an Uncertain Environment // The Search for Stable Money / Ed. By J. Dorn and A. Schwartz, Chicago: University of Chicago Press, 1987., p. 203.
5. Фридмен М. Количественная теория денег. — Текст. - М.: Эльф-Пресс, 1996. —. — 108.
6. Юхименко. Історія новітніх економічних учень / За ред. А. А. Чухна. —2-ге вид., доп. — Текст. - Біла Церква: БДАУ, 2003.